

Egy ideig számolom a rácsos ajtókat. Nyílnak, csukódnak előttünk, mögöttünk. Csodálkozó rendőr — tekintetek kísérnek: ide még fehér ember csak úgy, önszántából nem tette be a lábát. Kattannak hoztak már sokakat, azon viszont vajmi kevésbé csodálkozott a személyzet. Bezárták mögöttük a vasajtót — és kész. „Nézzünk valami veszélytelen!” — mondja kísérőm. Fölhajtjuk a hosszúkás „kukkoló” nyílást ledő gumilapot, benézünk: két fiatal-ember ücsörög benn. Kattannak a zárok nyílnak a súlyos ajtó. A két 20 év körüli férfi pattan, hátratett kézzel állnak szemben az ablakkal, háttal nekünk.

— Ez a szabály, ha belép valaki — magyarázza **Piros Zoltán** őrnagy, a megyei vizsgálati osztály helyettes vezetője.

— Kik kerülnek, a rendőrségi fogdába előzetes letartóztatásba?

— Előbb tisztázuk: nem mi veszünk valakit előzetesbe, hanem javaslatunkra az ügyészség. Mi az előterjesztésünkben felsoroljuk a bizonyítékaikat, s azok alapján döntenek. Ha nem látják indokoltnak a letartóztatást, és őrizetben volt az illető — ami legfeljebb 72 óráig tart —, akkor ki kell engedni. Ha nem volt őrizetben, de nemleges az ügyészi döntés, akkor továbbra is szabadon védekezhet.

— Milyen esetekben rendel el az ügyészség a letartóztatást?

— Ha súlyos bűncselekmény miatt folyik a nyomozás, ha az illető korábban megszökött feladata?

— A folyosón mindig van egy-két ember, aki figyel, ad cigarettát, ha kérnek, aztán kihallgatásra viszik a letartóztatottakat, kiadják az előadók, aztán visszaveszik, motozák. Minden kihallgatás után meg kell motozni őket, nem vet, vagy alaposan feltehető, hogy szabadon hagyása esetén a korábban megkísérelt vagy megírsult bűncselekményt befejezi. Hozzáteszem, ez a hivatalos megfogalmazás, de az alapos gyanút vagy alapos feltevést nekünk mindig bizonyítékokkal kell alátámasztani.

Ha egyszál semmiben...

Megfordul a két fiatal: sajátjuknak látszó trikóban, de két munkánszárban, gumipapucsban vannak.

— Papucsot kapnak, elvégre időlegesen ez az otthonuk, a cipőjüket pedig letétbe helyezik. Ha orvoshoz visszük, vagy más okból az épületen kívülre — arra az időre visszakapják a cipőt. Egyébként maradhatnak a saját ruhájukban, biztonsági megkötésekkel: fém-fölvarrás, fémcipzár nem

AHONNAN A BÖRTÖNBE VÁGYNAK...

Hétköznapiak a vasajtók mögött

lehet rajtuk. Ha ilyen nadrágban jönnek, akkor kapják a kék cserenadrágot. Nők nem lehetnek — ugyancsak biztonsági okokból — harisnyában, sőt a melltartót is le kell vetniük. Ha az öv, vagy más ruhadarab nélkül két kézzel kell fognia magán a ruhát, akkor kap kincstári darabot — mondja az őrnagy.

— Letartóztatáskor módja van az illetőnek magával hozni bizonyos tárgyakat, tisztálkodó eszközöket?

— Ritka, hogy valakit a lakásán fognak el, s ideje lenne összecsomagolni. Az a gyakoribb, hogy úgy, ahogy van, behozzák. Ha otthonról hozzuk, nyilván a legszükségesebb dolgait: tisztálkodó eszközöket, váltás ruhát, némi készpénzt hozhat magával.

— Mennyi lehet a „némi készpénz”?

— Nincs pontosan meghatározva, de általában nem szoktak engedni, hogy több ezer forintot behozzon valaki. Ha nincs, aki vigyázzon a pénzére, védőjénél, vagy megbízottjánál letétbe helyezik.

— Ha egy szál semmiben érkezik a letartóztatott, hogy juthat legszükségesebb dolgaihoz? Értetik-e a családját?

— Minden személyi szabadságot korlátozó intézkedésről 24 órán belül értesítenünk kell azt, akit az illető megjelöl. Olyankor azt is közöljük a hozzátartozóval, mikor lehet bejönni, mit lehet hozni. A váltás ruhára azért is szükség lehet, mert a gyanúsítottan lévő lefoglaljuk — ha ezt a nyomozás indokolja. Például vérminták vizsgálatakor. Egyébként, ha a gyanúsított dohányzik, amíg nem jön hozzátartozó, a rendőrség látja el cigarettával.

— Később a saját cigijét korlátlan mennyiségben szívhatja?

— Nem. Az örök kezelik a cigarettáját, egyszerre 2–3 szálát kérhet, s ezt naponta négyszer-ötször ismételteti. Gyufa persze nem lehet náluk, kikopognak tüzet kérni.

— Olvasni lehet a zárkában?

— Csak könyvet, de előtte ezt is ellenőrizzük.

— Milyen szempontból?

— Egyrészt, hogy nincs-e benne üzenet, másrészt tartalmilag. Csak szépirodalmat engedélyezünk, véres

krimit vagy pornográfiát, tehát ami idegileg följárató hatású lehet — nem. Az olvasás amúgy is kedvezmény.

— Mikor tilthatják meg?

— Ha vét a gyanúsított a magatartási szabályokkal szemben, ha tiszteltlen, ha konokul szembe helyezkedik a vizsgálótiszttel.

— Hogyan szólítják Önöket?

— Rendfokozat szerint, tehát engem például őrnagy úrnak.

„Anyám sírt”

— Miért van itt? — kérdezem az alacsonyabb, barna fiút.

— Szeméremértés.

— Tudom, nehéz itt, de mégis, mi hiányzik legjobban?

— A szabadság, más nem.

— Mivel telik az ideje?

— Járkálok, gondolkodom.

— Min?

— Mi lesz, ha kimegyek...

— Először van fogdában?

— Igen.

— És maga? — fordulok a magasabb szökhöz.

— Én is. Áruházi lopás miatt, 20 napja.

— Dohányzik?

— Igen.

— Mennyit?

— Napi tízet. Nem ártana több.

— Magának itt mi hiányzik?

Kesernyően fölnevet. Ha nem állnának az ajtóban a tisztelet parancsoló örök, tán meg is mondaná: „hogy lehet ilyen marhaságot kérdezni ott, ahol száz ajtó mögé vagyok zárva?” Aztán csendesen mondja:

— Barátnők, szórakozás, még a munka is.

— Látogatta valaki?

— Anyám volt benn. Sírt. Próbáltam vigasztalni, de nem nagyon ment.

— Beszélgetek a cellatársával?

— Igen, van miről. Katonatársak voltunk.

Gimnasztika — parancsra

— Ez véletlen — mondja a súlyos vasak zárása után **Piros Zoltán**. Amúgy szigorú szabályok rögzítik: buntársak nem lehetnek együtt, fiatalok nem lehet felnőtten, elítelt nem lehet letartóztatott, s természetesen nő nem lehet férfival egy

zárkában. Volt, hogy szülő panaszt tett a börtönügyésznel: gyereke három hete egyedül van és megőrül. Nem tudunk mit csinálni, egy éppen nem volt benn másik fiatalkorú.

— A büntetőeljárás szabályok szigorodása óta csökkent-e az előzetes letartóztatások száma?

— Csökkent. Pontos adatot nem mondhatok, de jelentősen kisebb a számuk.

— Milyen ételt kapnak a letartóztatottak?

— Jó. Van, amikor jobb, mint a miénk. De ezt le ne írja, mert legközelebb nem kapok ebédet. A börtönből hozzák a letartóztatottak kajáját, a benne lévő kalória orvosilag meghatározott. Sokan meg is híznak itt nálunk.

— Mi a napirendjük?

— Öt órakor van ébresztő, ezután kialakítják a zárkarendet, összehajítják a takarókat, söprögetnek. Tisztálkodásra is lehetőségük van, WC-re viszik őket — nyilván az ugyanazon ügyben letartóztatottak egyszerre nem mehetnek. Hét órakor van reggeli. Azoknak, akik nincsenek kihallgatáson, torna a következő program, tíz óra.

— Ez hogy megy?

— Az örök gimnasztikai gyakorlatok végzésére szólítják fel az embereket. Ez orvosi előírás.

— Seta is van?

— Igen. Két sétálóudvarra zárkánként kísérik az embereket, ott járkálhatnak fél órát.

(Úgy ötször négyes a helyiség a kapitányság legfelső emeletén. Körbe magas betonfal. Felül „csak” rács. De kétségtelen: a nap besüt, levegő van. Ez a sétálóudvar.)

„Én megöltem a férjemet”

Nőket látni ilyen szituációban — különösen lesújtó élmény. Mégis, én kérem, hogy olyan cellába mehessenek be, ahol nők vannak. Újból nyílnak tehát a súlyos ajtók. Három riadt tekintetű nő néz velünk szembe. Nem mondhatom, hogy örülnek, amikor elmondom, faggatózni szeretnék.

— Muszáj válaszolni? — kérdezi a melegítő, barna hajú, harminc körüli, jól szituált. Megnyugszik, hogy mondom, egyáltalán nem.

— Miért vannak itt? — fordulok a többiekhez.

— Én lopásért — mondja a barna bőrű, alacsony asszony.

— Én megöltem a férjemet — így a másik, teltkarcsú, szőke nő, teljesen természetes hangon.

— Voltak már büntetve?

— Igen — mondják egybehangzóan.

— S a börtönnel összehasonlítva, milyen itt lenni?

— Jaj, sokkal rosszabb — ered meg a barna asszony nyelve. „Alig várom, hogy átvigyenek a börtönbe. Ott lehet tévét nézni, könyvtár is van, szabadabb a mozgás, át lehet menni más zárkákba, az ágy is más, tisztálkodni lehet — itt csak egyszer van fürdés egy héten.

Valaki mindig figyel

— Szökött meg már valaki? — kérdezem az ajtózáras után másik kísérőmet, **Kádi László** fogdaparancsnokot.

— Innen? — kérdez vissza a zászlós utánozhatatlan hangsúllyal. Itt még próbálkozni sem lehet. Azt szokták inkább bedobni, hogy orvoshoz akarnak menni, hátha közben meg lehet pattanni, de olyankor is szigorú az őrizet. Volt, aki háromszor ment, ugyanazzal a bajával, a végén azt mondta: na tudja mit, én inkább nem vagyok beteg, ez nem jött be.

— Mi az örök legfontosabb feladata?

— A folyosón mindig van egy-két ember, aki figyel, ad cigarettát, ha kérnek, aztán kihallgatásra viszik a letartóztatottakat, kiadják az előadók, aztán visszaveszik, motozák. Minden kihallgatás után meg kell motozni őket, nem vettek-e magukhoz valami tilos dolgot.

A menyasszony pogácsát hoz

— Milyen fontosabb szabályok vonatkoznak még a letartóztatottakra?

— Havonta egy levelet írhatnak...

— Ezt Önök elolvassák?

— Előírás. Havi egy, maximum három kilós csomagot kaphatnak, s ugyancsak egy hónapban egyszer látogatót fogadhatnak.

Nézzük közösen a szabályzatot. Meglepve látom, le van írva: „A letartóztatott engedéllyel házasságot köthet a rendőrség épületében.”

— En már voltam egyszer tanú — nevet az őrnagy. — Másodszor vette el az illető ugyanazt a nőt — valamit sürgös volt neki. Megengedték a menyasszonynak, hogy pogácsát, üdítőt hozzon.

„Vidám lagzi lehetett” — gondolom magamban kifelé jövet, s nagyot szívok a friss levegőből.

BALOGH TAMÁS

Protestánsok Felsőőrön

1969 óta létezik és működik az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem*. A könyvkiadással is foglalkozó szellemi műhelyről azonban az elmúlt 20 évben inkább csak a szakma vett tudomást, a tömegtájékoztatást és ezen keresztül a szélesebb körű népszerűsítést ez idáig nélkülözték. Az idén, április 29-e és május 6-a között Ausztriában, a burgenlandi Felsőőrön rendezték meg a szabadegyetem jubileumi konferenciáját. A meghívott előadók között ott volt, *A. Sajtó Enikő* is, a JATE BTK Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékének vezetője. Ott kértük meg arra, hogy ossza meg velünk élményeit és tapasztalatait.

— Mit érdemes és szükséges is ismerni az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem* történetéből?

— A fennállásának 20 éves évfordulóját ünneplő szabadegyetem tevékenységét néhány nyugatra emigrált — Svájcban és NSZK-ban élő — magyar értelmiségi szervezte. Az alapítók közül megemlíteném *Tóth Jánost*, *Szépfalusi Istvánt*, *Balla Bálintot*. A jelenlegi elnök: *Bárczay Gyula*, a főtákar *Kovács Andor*; de *Szöllőssy Árpád* tevékenységét is ki kell emelnünk. Az alapításkor a következő célt tűzték maguk elé: a különböző országokban élő magyar, illetve magyar származású értelmiségiek és a magyar kultúra támogatói közötti baráti és szellemi kapcsolatok létesítése és ápolása. Egyetemes emberi és kíváltképp a magyarságot, a magyar protestantizmust, az ökumenikus mozgalmat érintő kérdések tanulmányozása, nyílt, keresztény szellemben való megvitatása, a szabad véleménycsere elősegítése, a magyar kultúra ápolása.

— Kik a mozgalom tagjai, s mivel foglalkoznak?

— Történetéhez az is hozzá tartozik, hogy — a svájci törvények alapján — bejegyzett baráti társaságként működött, amely baráti társaság 14–16 fővel indult, de jelen pillanatban mind-egy 120 tagja van. E baráti társaság köré az idők folyamán egy életképes könyvbarát kör alakult.

Ez az akkor igencsak fiatal, lelkes gárda két nagy feladatot tűzött maga elé: egyrészt a már idézett célok megvalósítása érdekében létrehozta szabadegyetemét, amely az évenkénti találkozókat jelenti. Másrészt, *Szöllőssy Árpád* menedzseri tevékenysége lehetővé tette, hogy olyan nagyon fontos könyveket kiadjanak mint például: *Janics Kálmán*: Hontalanok évei; *Sütő András*: Csillag a máglyán (németül); *Szépfalusi István*: Lássatok, halljátok egymást. Ok adták ki *Bibó* összes előszót, de említett-ném *Hanak Tibor*: Az elfelejtett reneszánsz című könyvét vagy éppen *Szabó Zoltán* és *Borbándi Gyula* munkáit. Cs. *Szabó László* nem pusztán szerzőgárdájuk egyik tagja volt, de szellemisége kezdettől fogva komoly hatást gyakorolt törekvéseikre. Az utóbbi években kiadott könyvek közül történelemszék, megemlítem még a *Balla* és *Barczay* szerkesztésében megjelent 30 év (1956–86) című tanulmánygyűjteményt, s a Magyarországon méltatlanul elfelejtett *Bíró Sándor*-kötetet, amely 1867 és 1940 között vizsgálja a románok és a magyarok történetét. Terveik között szerepel például: *Karady Viktor*: Zsidóság és magyarság című könyve és *András Károly*: Magyar kisebbségi élet Csehszlovákiában és Kárpátalján című kötet is.

— Milyen a viszonyuk a világiakhoz?

— Az egyesület neve ugyan *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem*, keresztény alapítású és elkötelezettségű, de emellett világi és laikus szervezetként határozzák meg önmagukat. A protestáns jelzőt nem felekezeti elhatároló értelemben használják, ez elsősorban a szabadegyetem szellemiségére utal, a Bethlen Gábor-féle toleranciát, nyitottságot tartják követendőnek, a tagságba nem vallási alapon lépnek be.

— Ez a baráti kör milyen anyagi bázissal rendelkezik? Hogyan adják ki a könyveket?

— Ez nem nyereséges vállalkozás, nem is ilyen céllal adják ki a könyveket. A könyvbarát kör tagjainak befizetése — úgy tudom, évi 100

svájci frank — tartják fenn. Ez a nyomda- és postaköltségekre elegendő. De a tagok kötelezettséget is vállalnak arra, hogy három vagy négy könyvet eleve átvesznek. A szerzők nem kapnak honoráriumot, ha úgy tetszik, ezzel is hozzájárulnak a kiadásokhoz.

— Már a felsorolt könyvek címéből is kiderült, hogy történeti tárgyú kutatásaik középpontjában elsősorban a magyarság, és főleg a határokon kívül élő magyarság sorsa áll. Mennyiben tükröződött ez a felsőőri konferencián?

— A konferencia egyik meghívottja, *Csoóri Sándor*, még *Bécsben* mondta el megnyitó referátumát: *Mi a magyar?* címmel, amelyhez a nemrég a szegedi *Bibó*-konferencián is résztvevő *Kende Péter* előadása kapcsolódott. A program egyébként három részből állt. Az első a határokon kívüli — nemcsak közép-kelet-európai, hanem nyugat-európai — szörvány-magyarság helyzetével foglalkozott, ez volt a kisebbség-történeti blokk, melyben én is előadást tartottam a jugoszláviai magyarokról. A második egy irodalmi blokk, amelyben olyan költőkkel ismerkedhettünk meg, mint például: *Szűcs Géza* és *Csikits János*, s hallhattuk *Albert Pál* kritikus, magával ragadó irodalmi esszéjét. Jelen lehettünk a Magyarországon és a nyugaton megjelenő magyar nyelvű folyóiratok vitásterében (például: az *Új Látóhatár* és a *Hitel*), s a Magyarországon megjelenő hallgatói, egyetemi diáklapok is szerepeltek, például *Szegedről az AEST* és a *Harmadkor*. Számomra a kisebbségi kérdés vitája volt a legérdekesebb. Ennek a középpontjában az a probléma állt, hogy ma, a XX. század végén, amikor Közép-Kelet-Európában az egész régi struktúra került válságba, érvényesek-e még a nemzetiségi önmegőrzés hagyományos formái és technikái, s ezzel összefüggésben milyen új lehetőségei és korlátai vannak az identitás megőrzésének?

— Ön a jugoszláviai magyarság kapcsán éppen ezekről a kérdésekről beszélt.

— A jugoszláviai magyarság intézményes lehetőségei relatív értelemben jobb, pontosabban azzá váltak. A 60–70-es évek gazdasági, politikai, reformjai, amelyeket az államszocializmus széttröszésének szándéka és az önmagga-

tás kiépítése vezérelt, rövid ideig látványos gazdasági felutást, erősödő társadalmi konszenzust, a magyarsággal szembeni hamis reflexek elhalványulását jelentették. Erre az időszakra valóban a kisebbségi önmegőrzés jogi, intézményes kereteinek osztódása volt jellemző, nem pedig a kultúra s általában a kisebbségi lét életfeltételeinek kezdetben csendes, ám felülről annál tudatosabban és szívósabban vezényelt leépítése, majd totális megsemmisítése, mint Romániában. Az állam (azaz a föderáció) ösztökés erce valóban leegyenült, de paradox, ám korántsem váratlan módon, az egyközpontú pártállamból megszületett a többközpontú etatista Jugoszlávia, a gazdaság és a politika szféra kulcspozícióit a köztársasági bürokrácia és a párt hierarchia ragadta magához. A '80-as évek fordulóján két nagy politikai áramlat lábbal tett fegyverrel várt: a centralizmus ellenfelei megkapták áldozati bárányul a szétvert föderációt, a kemény kéz hívei pedig a horvát és albán „nacionalisták” fejét. Tito halála után sikerült ugyan végrehajtani a fájdalommentes és éles hatalmi harc nélküli átmenetet, ez a csend azonban vihar előtti szélcsend volt csupán. A koszovói problémák sokkolták a társadalmat: a meglepett állam drasztikus eszközökkel reagált a válságra, s korántsem meglepő módon jelent meg a társadalom porondján s sértett, látszólag védekezésbe szorított szerb nacionalizmus, s a magába zárkozó, de követeléseit egyre hangosabban megfogalmazó albán nemzeti mozgalom. Ilyen körülmények között joggal vetődik fel a kérdés: a koszovói válsággal lekötött szerb nacionalizmus mikor és milyen formában eszkalálódik észak felé, a konkrét (albán) ellenségkép ebben a helyzetben vajon nem transzformálódik-e általában a kisebbség-ellenességképpé. A kérdések kérdése persze az: a jugoszláv politikai életben egymással versengő erők újabb kalodába szorítják-e az ottani magyarságot, avagy ellenkezőleg, a válság zűrvarából és a kisépek jelenlegi önmegőrző formáinak és lehetőségeinek már ma megfigyelhető felbomlásából új szintézis születik-e?

KOZEL ANITA